

Література:

1. UNIFORM PROBATE CODE. Режим доступу: <https://www.uniformlaws.org> (дата звернення: 19.11.2021)
2. Шумилов В.М. Правовая система США / Уч. пос.; 2-е изд., перераб. и доп. М.: Международн. отношения, 2006. 408 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НАДАнням ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

Поплавська А. В.

аспірант

*Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука,
прокурор відділу процесуального керівництва у кримінальних
провадженнях слідчих територіального управління
Державного бюро розслідувань Житомирської обласної прокуратури
м. Рівне, Україна*

Першочерговою формою отримання доказів у кримінальних провадженнях у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, є пошук у встановленому законом порядку доказової інформації, яка характеризує подію кримінального правопорушення.

Суть пошуку доказів, зокрема і в згаданій категорії проваджень, полягає у проведенні слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, витребуванні й отриманні від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб, речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій (ч. 2 ст. 93 КПК України). Зокрема шляхом проведення допитів свідків можна дізнатися про місце знаходження матеріальних об'єктів, які можуть бути речовими доказами, установити осіб, яким відомі обставини вчинення злочину тощо.

Окрім того, важливим етапом пошуку доказів у кримінальних провадженнях є використання інформації, отриманої внаслідок залучення осіб до конфіденційного співробітництва. Так, наприклад, до такого співробітництва можна залучити особу, яка є працівником установи,

службові особи якої систематично вчиняють корупційні злочини. Надалі така особа, володіючи інформацією про обставини вчинення згаданих правопорушень, зокрема про коло осіб, які їх вчинили (вчиняють), розмір неправомірної вигоди тощо, надає її органам досудового розслідування, яку останні використовують для виявлення доказів та їх фіксацій [1, с. 176].

Варто зауважити, що при залученні до кримінального провадження конфіденційних співробітників проводяться негласні слідчі (розшукові) дії, пов'язані із втручанням у приватне спілкування особи (аудіо-, відеоконтроль особи, спостереження за особою у публічно доступному місці, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж) [2]. Враховуючи законодавче обмеження на здійснення втручання у приватне спілкування при розслідуванні нетяжкого злочину, то вищезазначені негласні слідчі (розшукові) дії не можуть бути проведені у кримінальних провадженнях про зловживання повноваженнями, які не завдали тяжких наслідків, а також у випадку отримання неправомірної вигоди особою без особливо кваліфікуючих ознак, тобто вчинених: за попередньою змовою групою осіб (відповідно до судової практики – співвиконавцями, кожен з яких міг або повинен був виконати дії з використанням службового становища [3]), або особою, яка займає відповідальне чи особливо відповідальне становище, або поєднане з вимаганням неправомірної вигоди, чи якщо предметом злочину була неправомірна вигода у великому/особливо великому розмірі.

Результатом пошуку доказів є їх виявлення, що є наступною формою отримання доказів у кримінальних провадженнях. Його суть полягає у зверненні уваги на ті чи інші сліди, обставини, фактичні дані, які можуть мати значення для встановлення істини у кримінальному провадженні. Виявлення доказів, зазвичай, відбувається під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідно до теорії відображення, вони є слідами кримінального правопорушення, які залишились у навколишньому середовищі [4 с. 280-283].

У кримінальних провадженнях про злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, виявленню підлягають факти, які підтверджують вчинення злочину, а саме: виявлення предмету неправомірної вигоди, місця розташування камер спостереження на місці вчинення злочину, свідків, документів, які засвідчують повноваження службової особи чи особи, яка надає публічні послуги (наприклад, розпорядження місцевих і центральних органів виконавчої влади; статuti підприємств, установ чи організацій; трудові договори; накази про призначення та визначення службових обов'язків; посадові інструкції тощо).

Останньою формою отримання доказів у кримінальних провадженнях про злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності,

пов'язаної з наданням публічних послуг, є фіксація доказової інформації у передбаченій законом процесуальній формі, після чого можливо її використання для ухвалення процесуального рішення на стадії досудового розслідування й обґрунтування судового рішення.

Згідно зі ст. 103 КПК України, процесуальні дії під час кримінального провадження можуть фіксуватися: у протоколі; на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії; у журналі судового засідання [2]. Треба зазначити, що у справах про корупційні злочини важливою є належна фіксація факту вчинення корупційного діяння (одержання, надання неправомірної вигоди, домовленості між вигодованцем та вигодоодержувачем про предмет неправомірної вигоди, його розмір тощо). Власне така фіксація можлива за допомогою використання технічних засобів на носії інформації, оскільки у протоколах слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій неможливо відобразити всі дійсні обставини вчинення корупційного злочину (наприклад, кивання голови хабароодержувача, який таким чином приймає пропозицію (обіцянку) неправомірної вигоди). Проте фіксація факту одержання неправомірної вигоди службовою особою чи особою, яка надає публічні послуги, не завжди може бути здійснена належним чином, що в подальшому відображатиме доказову інформацію та надасть можливість заперечувати факт вчинення корупційного злочину або наполягати на зміні кваліфікації злочинного діяння на інші склади злочинів, за вчинення яких передбачене менш суворе покарання [1, с. 178].

Загалом, доказування наявності кримінального правопорушення в злочинах у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, має свої специфічні особливості. Слідчому, прокурору, суду для встановлення кримінального механізму злочинного діяння необхідно з'ясувати: чи мало місце порушення службовою особою або особою, яка надає публічні послуги, зумовлених їх службовим становищем чи положенням обов'язків; внаслідок яких дій службової особи або особи, яка надає публічні послуги, була заподіяна істотна шкода державним або суспільним інтересам, що охороняються законом, правам і інтересам громадян, інтересам суб'єктів економічної діяльності; чи мав місце причинний зв'язок між злочинним діянням і наслідками, що настали.

У практиці розслідування зазначеної категорії злочинів склалася така система основних обставин, що підлягають встановленню: статус особи, підозрюваної у вчиненні діяння, чи є вона службовою особою або особою, яка надає публічні послуги, чи виконувала вона функції, пов'язані з обслуговуванням, матеріальною відповідальністю, документообігом тощо; коло і зміст службових прав та обов'язків особи, яка займає цю посаду, виконує роботу; характер, умови та особливості роботи підприємства, установи або організації, де вчинено злочин;

характер дій або бездіяльності службової особи, особи, що надає публічні послуги; час і місце вчинення злочину; злочинний спосіб і механізм вчинення і приховання злочину; фактичні дії, виконувані цією особою; зв'язок дій службової особи чи особи, яка надає публічні послуги, з використанням службового становища всупереч інтересам служби, або з використанням повноважень по наданню публічних послуг; причинний зв'язок між діями і шкідливими наслідками, що настали; факти заподіяння шкоди діями службової особи чи особи, яка надає публічні послуги; розмір шкоди, заподіяної злочинними діями службової особи чи особи, яка надає публічні послуги (істотна шкода, тяжкі наслідки); форма провини, мотиви і мета злочину; факти і частота вчинення порушень (епізодичність, систематичність); зв'язок з іншими злочинами (проти власності, у сфері господарської діяльності, правосуддя тощо), або корупційними діями, або іншими правопорушеннями, пов'язаними з корупцією; обставини, що обтяжують або пом'якшують провину особи, або звільняють її від кримінальної відповідальності, або підстави для притягнення до адміністративної відповідальності; відомості про особу обвинуваченого; обставини, що сприяли вчиненню службового злочину[5].

З'ясування перерахованих обставин уточнюється при розслідуванні конкретних службових злочинів.

Особливості службових злочинів та злочинів у сфері професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, полягають у тому, що вони застосовуються не як одиничні дії, а найчастіше у вигляді продуманої системи злочинної діяльності, яка здійснюється протягом тривалого періоду. Для службових злочинів та злочинів у сфері надання публічних послуг (за винятком службової недбалості та незаконного збагачення) характерною є загальна особливість – основою їх способу є навмисне виконання (або невиконання) певних дій у вигляді розпоряджень, наказів, доручень, дозволів, заборон, що заподіяли фізичну, матеріальну або моральну шкоду. Спосіб приховування цих злочинів нерідко є складовим елементом злочинної діяльності, здійснюваної відповідно до єдиного задуму. Це характерно в основному для отримання неправомірної вигоди і службових зловживань, оскільки спосіб приховування їх передбачається заздалегідь.

Дії службових осіб, спрямовані на вчинення і приховування злочинів, можуть не збігатися за суб'єктом у випадках, якщо приховування здійснюється не виконавцем, а іншими заінтересованими особами. Дії щодо вчинення і приховування злочину можуть не збігатися і за задумом, якщо необхідність маскування виникла у зв'язку з непередбаченими обставинами або зміною обстановки. І навпаки, приховування службової недбалості звичайно здійснюється після настання наслідків злочинної бездіяльності.

Основними способами приховування службових злочинів та злочинів у сфері надання публічних послуг є: фальсифікація обліку і звітності; внесення змін до документів; заміна або виготовлення фіктивних документів; знищення документів; штатні переміщення; знищення матеріальних слідів злочину тощо.

Типові матеріальні сліди злочину та ймовірні місця їх знаходження як елемент криміналістичної характеристики службових злочинів тісно пов'язані зі способами їх вчинення і приховування. Відомості про отримання неправомірної вигоди, зловживання службовим становищем, перевищення влади, службові підробки, службова недбалість містяться в документах, що відображають службову діяльність. З них можна одержати уявлення про управління підприємством, установою, організацією, усвідомити характер службової діяльності, документообігу, діловодства, технології, і на цій основі виявити порушення. Джерелами відомостей про обставини службових злочинів можуть бути дані щодо вищестоящих і суміжних підприємств, установ і організацій, відвідувачів, інших свідків, співучасників злочину.

Важливе значення мають відомості про особисті стосунки підозрюваних, що можуть бути виявлені за місцем їх роботи та проживання. Це саме стосується й даних, що містяться у записних, телефонних книжках, на дисках та інших носіях. Становлять також інтерес документи щодо відправлення телеграм, листів, бандеролей та документи, які фіксують роботу обчислювальної техніки, електронної пошти. Виявлення та аналіз таких слідів дозволяють дійти певних висновків, зокрема, на підставі порівняння даних про спосіб життя підозрюваного та документів про його прибутки[5].

Отже, отримання доказів у кримінальних провадженнях про злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, є одним із структурних елементів доказування та характеризується виключно процесуальною діяльністю суб'єктів кримінального провадження, яка полягає у їх пошуку, виявленні та фіксації. Слідчий, прокурор під час досудового розслідування злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, зобов'язаний провести весь комплекс слідчих, негласних слідчих дій для фіксації обставин кримінального правопорушення і встановлення реальної події злочину, яка відбулась.

Література:

1. Шевчишен А. Отримання доказів як структурний елемент доказування у кримінальних провадженнях про корупційні злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної

- з наданням публічних послуг. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. Июль, 2017 С. 176-179.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9-13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
 3. Вирок Вищого антикорупційного суду від 21.09.2021 у справі № 303/1425/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99804279>.
 4. Малюга Р.В. Доказування в кримінальному процесі: проблеми визначення структурних елементів. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. Вип. 11. С. 280–283.
 5. Прокурорський нагляд в Україні: підручник для студентів юрид. спеціальностей вищих навч. закладів / І.Є. Марочкін, П.М. Каркач, Ю.М. Грошевой та ін.; за ред. проф. І.Є. Марочкіна, П.М. Каркача. Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. 240 с.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Радзівєвська О. Г.

*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник
Державної наукової
установи «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»
м. Київ, Україна*

Цифровізація суспільних відносин внаслідок активного впровадження нових інформаційних та комунікаційних технологій у життя сучасної людини, збільшення кількості та частоти інформаційних обмінів неминуче призводить до підвищення рівня інформаційної небезпеки у суспільстві. Система забезпечення інформаційної безпеки у державі вимушена постійно модернізуватися, трансформувати власні підходи і механізми протидії інформаційним небезпекам, пристосовуючись під нові виклики глобального інформаційного простору. Правова система держави мусить оперативно реагувати на зміни у суспільстві, які пов'язані із інноваціями та впровадженням нових технологій,